

FÖR ELEVER

Att återvända till livet

Korta fakta

Antisemitism – är ett begrepp som började användas på 1860-talet och då innefattade hat och fientlighet mot semitiska folk, t.ex. judar, araber och assyrier. Sedan början av 1900-talet används antisemitism bara för att beskriva fientlighet, fördomar och diskriminering mot judar.

Bergen-Belsen – var ett koncentrations- och krigsfängeläger i Tyskland under andra världskriget. Ett koncentrationsläger är ett läger där människor hölls fångna för att de utgjorde ett hot mot regimen eller på grund av deras etniska, nationella, religiösa, klassmässiga eller politiska tillhörighet. De flesta av de som vistades där hade inte begått något brott utan hölls där för att de var oönskade eller för att de av regimen ansågs opålitliga. Livsvillkoren var svåra för de som hölls fångna där.

Josef Mengele – var en nazistisk läkare i koncentrationslägret Auschwitz mellan 1943–1945. Han var den läkare som avgjorde vilka judar som skulle föras till gaskamrarna när de kom till lägret. Han utförde även fruktansvärda experiment på fångar t.ex. försökte han ändra brun ögonfärg till blå genom bläckinjektioner, han opererade ut olika organ ur kroppar för att se vad som hände, han dödade människor genom att injicera kloroform i hjärtat för att kunna utföra försök med färskt lik. Försöken utfördes utan bedövning och de som överlevde hans experiment blev svårt skadade.

Josip Broz Tito – var en jugoslavisk och kommunistisk regeringschef och sedan också president i Jugoslavien efter andra världskriget. Tito ville skapa en nation, där de olika folkslagen som under andra världskriget bekämpat varandra, enades.

Kapo – var fångar i koncentrationslägren som fick till uppgift att hjälpa lägerledningen t.ex. genom att vakta de andra fångarna.

Kommunism – är politiska idéer som utgår från Karl Marx. Grundtanken i kommunismen är ett klasslöst samhälle där allt ägs gemensamt och fördelas efter behov. I de länder där kommunism genomförts har landet blivit en diktatur. Exempel på kommunistiska länder är Sovjetunionen och Kina.

Mänskliga sköldar – är civilpersoner som tvingas skydda strategiskt viktiga platser t.ex. byggnader och broar. Ofta används kvinnor och barn för uppgiften och det blir omöjligt för motståndaren att inta platsen utan att döda och skada dessa personer. Att använda sig av mänskliga sköldar är ett krigsbrott.

Nürnbergrättegångarna – var tillsammans 13 rättegångar där ledande personer som begått krigsförbrytelser under andra världskriget stod åtalade. Bland annat åtalades läkare, jurister och höga officerare inom SS.

Partisan – en partisan är en person som bekämpar en fiende, ofta en ockupationsarmé, genom t.ex. sabotage. Under andra världskriget fanns det en partisanrörelse i Jugoslavien.

Raoul Wallenberg – var en svensk affärsman och diplomat som under andra världskriget räddade tiotusentals ungerska judar. Han skyddade judar i byggnader som räknades som svenskt territorium och gav dem skyddspass. Han tillfångatogs 1945 av den sovjetiska armén och dog 1947 i sovjetisk fångenskap. Han är nu hedersmedborgare i flera länder och gator och byggnader har uppkallats efter honom för de insatser han gjorde under Förintelsen.

Socialism – en ideologi som växte fram i Europa under 1800-talet på grund av de stora skillnaderna i lön, arbets- och livsvillkor som fanns mellan människor som arbetade (proletärer) och de som ägde t.ex. fabriker och mark (kapitalister). I socialismen finns tanken att de som arbetar ska få större del av vinsten för de varor som säljs som ett resultat av deras arbete. I socialismen menar man också att det är bättre att vi tillsammans löser ekonomiska och sociala problem än att var och en ska göra det själv.

Theresienstadt – var ett koncentrationsläger och judiskt getto i nordvästra Tjeckien.

Persongalleri

Dina

Den 12 april 1941 ockuperas Dinas hemstad Ruma i Jugoslavien av Tyskland. Hon befrias 1945 och återvänder då till Jugoslavien. Dina får tillsammans med Jovan två barn, **Enci** och **Maja**.

Mamma Lea – Lea är Dinas mamma. Hennes föräldrar dödas under Förrintelsen. De enda av hennes släktingar, utöver den närmaste familjen, som överlever är hennes bror **Ziga**, hennes moster **Olga** och två av hennes kusiner.

Pappa Misa – Misa är Dinas pappa. Han hålls som krigsfånge under andra världskriget i Tyskland och återförenas med sin familj efter kriget.

Mila – Dinas lillasyster som föds efter kriget. Hon får sitt namn efter den moster som dött under kriget.

Moster Mila och hennes man **Endre** – mamma Leas lillasyster. Hon och hennes man tar gifttabletter och dör innan de ska transporteras till Auschwitz.

Farmor och farfar – flyr med Dina och hennes mamma och överlever på så sätt andra världskriget. En tid efter kriget bor de tillsammans med Dinas familj. Farmor dör 1949 och farfar dör strax därefter.

Ziga – Dinas morbror, kämpar under kriget i motståndsrörelsen och är utbildad maskiningenjör.

Erzi – Dinas faster som bor i Sverige. Efter kriget skickar hon paket till familjen med kläder. Hon kommer till Sverige under kriget för att hennes son skulle opereras av svenska läkare. Tyvärr överlever inte sonen, men familjen blir kvar i Sverige. I Sverige får hon dottern **Karin**, Dinas kusin.

Jovan

14 april 1941 intas Petrograd, Jovans hemstad och han får flytta till ett uppsamlingsläger för judar. Han befrias 8 maj 1945 i lägret Theresienstadt. Jovan får tillsammans med Dina två barn, **Enci** och **Maja**.

Pappa Hugo – Hugo är Jovans pappa. Han äger en bokhandel innan kriget, men avrättas i Belgrad 1941 i en skog dit han förts i tron om att han ska arbeta där.

Mamma Enci – Enci är Jovans mamma. Hon gasas ihjäl i Belgrad 1942 i en mobil gaskammare.

Djurica – Jovans storebror – gasas ihjäl i Belgrad 1942 i en mobil gaskammare.

Moster Juci och hennes serbiske man **Braca** – hos dem bor Jovan efter kriget.

Mirko – Jovans kusin som är några månader äldre än Jovan. Son till Juci och Braca.

Seka – Jovans kusin. Dotter till Juci och Braca.

Anci – Jovans mammas kusin som överlever Auschwitz. Ancis man Miki dör i gaskammaren. Innan dess tog Anci och Miki hand om Jovan när han, nio år gammal, kom ensam över gränsen till Ungern.

Franja – Jovans morbror, läkare.

Metaspråk – textanalys:

berättarperspektiv – det perspektiv ur vilket författaren väljer att berätta sin historia. Vanligast att använda är *förstapersonsperspektiv* där berättelsen berättas i jag-form, *tredjepersonsperspektiv* där berättelsens karaktärer och deras handlingar beskrivs utifrån med han-hon-hen och slutligen *den allvetande berättaren* som kan röra sig fritt i tid och rum och beskriva karaktärerna både utifrån och inifrån.

epilog – ett (ofta fristående) slutord som används för att ge läsaren en bild av vad som hände efter det att berättelsen avslutats

faktum (plural fakta) – ett säkert konstaterat sakförhållande. Motsats till fiktion.

fiktion – något uppdyktat eller påhittat. Motsats till faktum.

gestaltning – att visa utan att berätta rakt ut, exempelvis när vi förstår hur en karaktär känner utan att författaren egentligen berättat det

liknelse – ett bildspråk där ett begrepp klargörs med ett annat. Liknelsen skiljer sig från metaforen genom att det klart utsägs vad något liknar eller är som.

metafor – ett bildligt uttryck för att säga något

objektiv – saklig eller opartisk. Motsats till subjektiv.

parallellhandling – två berättelser äger rum samtidigt, ofta på olika platser, men ibland även för att ge olika perspektiv på samma händelse. Ofta möts de två berättelserna så småningom, eller går ihop för att sedan åter gå isär, men ibland hålls de helt åtskilda.

prolog – en förtext som ger en bakgrundsbild och ger läsaren den kontext, eller det sammanhang, hen behöver för att förstå texten

subjektiv – personligt färgad, partisk, möjligen ensidig. Motsats till objektiv.

tema – vad det som berättas handlar om på ett djupare plan

vittneslitteratur – en genre inom litteraturen där författaren själv varit vittne till en, ofta traumatisk, händelse eller situation. Begreppet myntades på 1970-talet av Elie Wiesel, själv en överlevande av Förrintelsen och användes från början just för litteratur som skildrar Förrintelsen, men har vidgats och innefattar idag vittnesskildringar från många olika mörka perioder i mänsklighetens historia.

vittnesskildring – en beskrivning av hur en enskild person upplevt en situation eller historisk händelse

Del 1 sidan 7-124 "Ensamhet"

1. Hur skulle du beskriva Dina och Jovans första tid efter krigets slut?
 - Hur ser deras vardag ut?
 - Vilka människor omger dem?
 - Hur hanterar de minnena efter kriget?
 - Finns tecken på hopp?
 - Vad är lika/olika i deras berättelser?
2. Både Dina och Jovan upplever en stor ensamhet efter kriget då så många människor i deras närhet tagits ifrån dem.
 - Hur beskriver de ensamheten?
 - Hur hanterar de den?
 - Vad är lika/olika i deras berättelser?
3. Ibland funderar Jovan på att begå självmord, men inser att det inte skulle ge honom hans familj tillbaka. Ytterligare en anledning ger han på sidan 124, nämligen: *"jag får inte svika alla de goda och modiga människor som riskerat sina liv för att rädda mig."*
 - Vilka är det han tänker på tror du? Vilka människor har under och efter kriget funnits där för honom och genom ibland små, ibland stora gärningar, bidragit till hans överlevnad?
4. Gå tillbaka till s. 100. Jovan förstår att hans lärare uppfattar ordet jude som en förolämpning.
 - Vilken är Jovans reaktion?
 - Finns det sammanhang där ordet jude fortfarande idag används som en förolämpning?
 - Varför tror du att det så i så fall?
 - Finns det andra grupperns namn som också används på ett nedsättande sätt?
 - Hur tror du att det påverkar gruppen?
5. Gå tillbaka till s. 103. Dina är med om en liknande situation med en lärare som uttrycker att hemlandets författare inte är Dinas författare och hon reflekterar:
"Nu i femtonårsåldern blir jag för första gången påmind om att det finns folk i min omgivning som inte accepterar att det här landet där jag är född är mitt hemland."
 - Tror du att människor som är födda i Sverige kan uppleva samma sak, att det inte räcker med att vara född och uppvuxen här för att få betrakta Sverige som sitt hemland?
 - Vem är det som bestämmer vem som är "svensk"?
 - Ställs det olika krav på olika människor för att de ska få se sig själva som svenskar?
6. I de här uppgifterna har vi valt att kalla Del 1 för "Ensamhet".
 - På vilket sätt tycker du att den rubriken sammanfattar innehållet i Del 1?
 - Finns det andra teman i texten som du tycker är lika viktiga som ensamhet? Visa på exempel från texten och förklara hur du tänker.
7. Välj ett citat från boken som du tycker är viktigt för berättelsen, skriv av det. Motivera varför du valde det genom att förklara varför det är viktigt i berättelsen.

Del 2 sidan 125–170 "Identitet"

1. Gå tillbaka till s. 153–155. Jovan och Lilly diskuterar viktiga, existentiella frågor, på kollot. Frågor som varit viktiga tidigare i historien och som är lika aktuella idag. Vad svarar du på frågorna?
 - Varför fick just de överleva?
 - Ska man hämnas?
 - Finns det ett rättvist straff för mördarnas illdåd?
 - Hur skulle du ha ställt dig om du fått erbjudandet att agera kapo och samarbeta med nazisterna för att rädda ditt eget liv? Dina anhörigas liv?
 - Får man lägga skulden och ansvaret på ett helt folk?
 - Hur ska man ställa sig till det tyska folket? Till tyskarnas språk, bilar, öl och kultur? Till mördarnas barn?
 - Ska man assimilera sig eller sträva efter att leva ett judiskt liv trots, eller på grund av det som har hänt?
 - Ska man leva kvar i landet där mycket av det smärtsamma har hänt, eller ska man lämna allt och börja om på nytt i Israel, Amerika, Australien eller på en öde ö i Stilla havet?
 - Kan man förlåta förövarna?
2. Landet Jugoslavien förändras under berättelsens gång. I början (s. 99) beskriver Jovan landet som en sammansmältning av nationaliteter, men längre fram läser vi om hur nationalismen tilltar i det multikulturella Jugoslavien (s. 271).
 - Hur beskrivs förändringen?
 - Hur påverkar förändringen Dina, Jovan och många andra Jugoslaviska judars beslut att lämna landet?
 - Ta reda på mer om hur Jugoslavien bildades och om hur landet senare splittrades. Vilka bakomliggande orsaker finner du till det som sker i landet? Jämför den information du hittar med den beskrivning av Jugoslavien vi får framför allt i Jovans berättelse. Vad tror du kan orsaka eventuella skillnader i beskrivningarna?
3. Identitet handlar om det som är jag, det vill säga mina tankar, åsikter och min personlighet. Till ens identitet kan många olika saker kopplas t.ex. En persons namn eller smeknamn, fritidsintressen, ursprung, politiska åsikter, musiksmak, språk, kultur, religiös tillhörighet osv. Både Dina och Jovan funderar mycket kring vilka de är och vad de behöver för att hitta sig själva och bli lyckliga.
 - Hur beskriver Jovan sig själv?
 - Hur beskriver Dina sig själv?
 - Vad är viktigt i din identitet? Finns det likheter med det som Jovan och Dina beskriver om sig själva?
4. Både den judiska ungdomsklubben och det judiska sommarkollot är betydelsefulla platser för Dina och Jovan.
 - På vilket sätt är de viktiga?
 - Vad får de där som de inte finner på andra platser i sin vardag?
 - Hur tror du att dessa platser påverkar deras identitet?
 - Vad tror du att det kan det tillföra ett samhälle att skapa mötesplatser för människor med liknande erfarenheter eller människor som delar en viss kultur?

5. I den här andra delen börjar Jovan hitta sig själv och vi kan se att han kan känna glädje. Visa med exempel från boken på det och resonera kring vad det är som bidrar till utvecklingen.
6. I den här delen blir kapitlen ibland väldigt korta, t.ex. på sidan 196–197.
 - Resonera kring varför författarna väljer att göra så.
 - Föredrar du de längre eller de kortare kapitlen? Beskriv hur din läsupplevelse påverkas.
7. Boken är skriven med en parallellhandling, det vill säga den berättar två delvis separata berättelser parallellt. Redan innan Dina och Jovan möts i verkliga livet, möts dock deras berättelser genom de gemensamma upplevelser de beskriver. Första gången sker detta i prologen där de båda berättar att de var de yngsta överlevarna i sina respektive hemstäder. Var uppmärksam i läsningen av den här delen av berättelsen.
 - Ge fler exempel på hur de parallella berättelserna knyts ihop med hjälp av sitt innehåll.
 - Hur bidrar detta sätt att skriva till att göra två berättelser till en? För att få hjälp med uppgiften kan du t.ex. läsa sidan 140–143 igen.
8. I de här uppgifterna har vi valt att kalla Del 2 för ”Identitet”.
 - På vilket sätt tycker du att den rubriken sammanfattar innehållet i Del 2?
 - Finns det andra teman i texten som du är lika viktiga som identitet? Visa på exempel från texten och förklara hur du tänker.

Del 3 sidan 271–338 ”Det nya landet”

1. Vad är det som gör att Dina och Jovan bestämmer sig för att flytta till ett annat land?
 - Vem av dem är det som verkar mest drivande i frågan? Förklara hur du ser det och motivera med hjälp av exempel ur texten.
 - Vilka länder diskuterar de och varför faller valet på Sverige?
 - Tror du att samma anledningar som var viktiga för Dina och Jovan, kan spela roll idag, när människor väljer att flytta till Sverige? Ge exempel.
2. Även om en person väljer att flytta och det nya landet erbjuder bättre levnadsvillkor, finns det nästan alltid svårigheter med att flytta till ett nytt land.
 - Slå upp och förklara orden integration, assimilering och segregation i din loggbok. Använd dem när du för ditt resonemang i frågorna nedan.
 - Vilka svårigheter stöter Jovan på?
 - Vilka svårigheter stöter Dina på?
 - När människor migrerar söker de sig ofta till andra människor med samma ursprung. I många storstäder i t.ex. USA finns Chinatown och i New York finns svenska kyrkan dit många svenskar söker sig för att äta en kanelbulle och för att dela andra svenska sedvänjor och erfarenheter. Hur påverkas integration, assimilation och segregation av det här mänskliga behovet?
 - Hur påverkas en människas identitet av migration? Varför kan det exempelvis upplevas som viktigare att fira högtider när du flyttat utomlands än det var i hemlandet?
3. I boken kan vi ana att Jovan lättare kommer in i det svenska samhället än vad Dina gör. Resonera kring vad som påverkar det utifrån vad de berättar för oss. Kom ihåg att hänvisa till texten i ditt resonemang.
4. I sista kapitlet i boken diskuterar familjen vilket språk de ska prata hemma.
 - Vilka argument för de fram för att prata svenska?
 - Vad gör att de bestämmer sig för att prata serbiska hemma?
 - Tycker du att de fattar rätt beslut? Motivera ditt svar.
 - Man brukar säga att språket är ”nyckeln in i samhället”. Vad menas med det uttrycket? Hur kan du se att det stämmer i boken?
5. Del 3 var den svåraste delen att ge en rubrik till.
 - Vad tror du gjorde att den var särskilt svår?
 - Tycker du att rubriken ”Det nya landet” passar eller vill du byta. Resonera kring vad du tycker att den tredje delen av boken ska kallas.